

פרשת וישלח

הליכות עולם לו

(חבקוק ג' ו')

לעילוי נשמת ר' יהודה לוי ז"ל

זמן ר"ת	צאת השבת	חלקת נרות	לוח אור החיים
17:47	17:14	16:23*	י-ם
17:43	17:10	16:20	ת"א
17:43	17:10	16:20	חיפה
17:47	17:14	16:23	ב"ש

* לנוהגים 40 דק': 16:03

כי מלאכיו יצוה לך

לדרכו ויפגעו בו מלאכי אלוקים ויאמר יעקב כאשר ראה מחנה אלוקים זה ויקרא שם המקום שהוא מחניים, והיינו שתי מחנות, וביארו רבותינו שחלקם היו מלאכי חוץ לארץ שבאו ללותו, ומחנה האחרת היתה מלאכי ישראל שבאו לקבלו, והנה לפי ההסבר שכל אלו המלאכים נבראו ממעשיו של יעקב אבינו, הנה לכל מלאך יש את תחומו וזכותו כפי מקומו, בארץ ישראל זכויותיו של יעקב אבינו היו רבות בעסק התורה כידוע, בחו"ל זכויותיו היו רבות ששמר את המצוות בבית לבן, עם לבן גרתי ותר"ג מצוות שמרתי, כל מקום וזכויותיו, ולכן נחלקו לשתי מחנות, וכל אחד היה את גבולו, אלו נבראו מפה ואלו מפה וכל אחד לפי זכויותיו ליווה אותו.

ואמנם מבואר מהמדרשים שהמלאכים הללו נועדו לשמור את האדם, וכנראה שהם שומרים את האדם מבלי ידיעתו וראיתו, אלא פשוט עומדים לו לאדם ומצילים אותו בשעת הסכנה, ולא שיוכל להשתמש בהם כפי רצונו לכל הפציו, והנה כעת שנצרך יעקב אבינו לשמירה מאחיו עשו, זה הזמן לשלוח אותם שייגינו עליו, וזה פירוש מלאכים ממש, דהיינו שיש בהם ממש והם חוסנו של האדם, והתורה מציינת לנו את זה דוקא פה, לומר שהאדם יעשה תמיד מצוות יבא הרבה מלאכים ובבוא הזמן הם שילוו אותו והם שייגנו עליו ולא אף אחד אחר, ואלו מלאכים ממש, שיש בהם ממשות ועזרה אמיתית.

אבל יש מלאכים שאינם ממש, ואלו מלאכים בדמות בני אדם שנקראים מלאכים על שם שליחותם, והנה אלו אין אמונה בהם שיצליחו במעשיהם, וישוּב רוחו ישוב לאדמתו ביום ההוא אבדו עשתונותיו, וכמו שמסופר על אחד שרצה לחתן את בתו, ודיבר עם שלושה עשירים מחו"ל שהבטיחו את עזרתם, ואמנם בבוא עת פקודה בעת שהיה צריך להם כל אחד נעלם, האחד מת, והשני חזר לחו"ל, והשלישי איבד את כל ממונו, ועליהם נאמר בספר תהלים (מזמור קמ"ו) אֵל תִּבְטְחוּ בְּגִבּוֹתֵיהֶם וְעַדְמָה יִשְׁאֲוּ לֹא תִשְׁעָה. תִּצָּא רִחוּ וְיִשָּׁב לְאֶדְמָתוֹ בְּיוֹם הַהוּא אֲבָדוּ עֲשָׂתָנְתָיו. תִּצָּא רִחוּ וְיִינֻן אוֹתוֹ הַעֲשִׂיר שְׂמֵת, יִשׁוּב לְאֶדְמָתוֹ אוֹתוֹ הַעֲשִׂיר שְׁחָזַר לְאֶרְצוֹ, וְאֶבְדוּ עֲשָׂתוֹנֹתָיו, אוֹתוֹ הַעֲשִׂיר שְׁאִיבַד אֶת כָּל רְכוּשׁוֹ. אֲבָל הָאֵמֶת אֲשֶׁרֵי יִשְׁאֵל יַעֲקֹב בְּעֶזְרוֹ שִׁבְרוּ עַל ה' אֱלֹהָיו.

ובדרך רמז נוכל להוסיף, שהנה כעת יעקב שב משליחותו אל ארצו ומולדתו, וכל זמן שהיה בגלות לא נעזר במלאכים שכן היה שרוי בנסיון, אך כאשר הוא חוזר ושלל רב בידו לאחר שסיים את תפקידו בנצחון מוחץ בגלות עם לבן, מראה את כוחו וגבורתו, שאפילו המלאכים סרים למשמעתו. וכך גם האדם כל זמן שבא לעולם הזה, הוא בגלות מחוץ למולדתו ולבית אביו, ושרוי בנסיונות, אבל כשחוזר מן הגלות אל מולדתו לעולם הבא אל ה' יתברך, ועטרת נצחון בראשו, שעמד בגבורה בעולם הזה מול כל הנסיונות, אזי המלאכים ממש הם שנשארים לאדם לאחר המוות ללוותו, ועליהם אמרו רבותינו בסוף מסכת כתובות בזמן שצדיק נפטר מן העולם שלוש כיתות של מלאכי השרת יוצאים ללוותו.

אחים יקרים נרבה במצוות ובמעשים טובים, ובבוא העת נראה את סגולתם שמלאכים נבראו ממעלתם, ה' יזכנו.

בתחילת פרשתנו אנו קוראים על חששו של יעקב אבינו מעשו, ולשם כך הוא שולח מלאכים לראות מה קורה עם עשו, האם שכח מה שקרה ביניהם, ואם לא לפחות האם נרגע קצת מכעסו, אולם המלאכים באים אליו ואומרים לו באנו אל אחיך אל עשו וארבע מאות איש עימו, ומפרש רש"י באנו אל אחיך שאתה קורה לו אחיך, אבל הוא אינו מתנהג עימך באהוה ונשאר עשו שרוצה להורגך, ובמילים אחרות אומרים לו הוא בדרך אליך לטפל בך, והנה אותם המלאכים ששלח יעקב אבינו, אומרים רבותינו (והביאם רש"י במקום) שהיו מלאכים ממש, והיינו שבאו למעט שלא תחשוב שהיו שליחים, שגם הם נקראים מלאכים, ובודאי שרואים מכאן את גדלותו של יעקב אבינו שהמלאכים עומדים לרשותו ומשתמש בהם כהפצו.

אלא שצריך להבין היאך היה מותר ליעקב אבינו שישתמש במלאכים ממש, הלא זה לכאורה מעשה ניסים, וכל מי שעושים לו ניסים מנכים לו מזכויותיו, ולמדנו זאת מדבריו של יעקב אבינו בעצמו כאן בתחילת פרשתנו, שאמר (ל"ב י"א) קִטְנֵיתִי מִפֶּלֶל הַחֲסִדִים וּמִפְּלֵ הַאֲמֵת (כמבואר בתענית כ:), ועוד למדו מכאן רבותינו שאפילו אם עשו לו נס, אסור להנות ממעשה ניסים (עין בתענית כ"ד, ברש"י ד"ה אלא כאחד), וכמה שאפשר צריך להתרחק שלא להנות ממעשה ניסים (שם כ"ד; ברש"י ד"ה אמר להו מעשה). וא"כ איך יעקב אבינו לכתחילה משתמש במעשה ניסים וח"ו מוריד מזכויותיו.

וראיתי בספר שפת אמת על פרשתנו (למוהר"ר מסעוד אדרעי זצ"ל, הצדיק מראש פינה), שנתקשה כעין זה, איך יעקב אבינו השתמש במלאכים מרום, וביאר שאמנם ישנם מלאכי עליון שנבראו על ידי הבורא יתברך ובהם אסור להשתמש, אבל יש גם מלאכים הנבראים מהמצוות שהאדם עושה, ובהם מותר להשתמש, ואלו הם המלאכים ששלח יעקב אבינו, ולזה נתכוין רש"י שפירש מלאכים ממש, מ"ש ראשי תיבות ממצוות שעשה. עכ"ד. [ולפי דרכו אפשר לומר מ"ש, ראשי תיבות מלאכים ממצוות שעשה].

ונרחיב את הדברים בס"ד, כידוע כל מצוה שאדם עושה נברא ממנה מלאך, וכן להיפך כל עבירה שאדם עושה בורא ממנה מלאך רע, וכמו שאמרו רבותינו (אבות ד' י"א) רבי אליעזר בן יעקב אומר, העושה מצוה אחת, קונה לו פרקליט אחד. והעובר עברה אחת, קונה לו קטיגור אחד. ואותם מלאכים הם המלווין לו לאדם, ויש להם גם רשות להזיק או להועיל לאדם כפי מעשיו של האדם, וכמו שאמרו רבותינו במדרש (שמות רבה פרשה לב פסקה ו) וז"ל: עושה אדם מצוה, אחת הקב"ה נותן לו מלאך אחד לשומרו, שנאמר חונה מלאך ה' סביב ליראיו ויחלצם. עושה שתי מצוות, הקב"ה נותן לו שני מלאכים לשומרו, שנאמר כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך. עשה הרבה מצוות נותן לו הקב"ה חצי מחנהו, שנאמר יפול מצדך אלף ורובה מימינך. [וכן הוא בתנחומא (ויצא ג') ועוד, ושם כתוב שאם עשה מצוות הרבה מוסרים לו מלאכים הרבה].

אמנם לא לכל אחד יש רשות לראותם, אולם יעקב אבינו, היה רואה אותם וכמו שנאמר בסוף הפרשה שעברה ויעקב הלך

טעון גניזה | נא לא לקרוא בשעת התפילה וקריאת התורה!

להצלחת חן בת רחל ולהבדיל לע"נ משה בן הרוש בן אסתר

הליכות והלכות

אל תיקרי הליכות אלא הלכות (נידה ע"ג).

הליכות ליל שבת (סדר הקדוש)

צא. קודם הקדוש נהגו כל ישראל לומר פיוט "שלום עליכם" [פיוט קדמון הנזכר לראשונה בסדר תיקוני שבת משנת ה'ת' לפני כארבע מאות שנה, ונראה שזה בערך שנת חיבורו, שבסדורי תיקוני שבת שיצאו בשנים קדומות יותר לא הובא], והוא פיוט נכבד המיוסד על דברי הגמרא (שבת ק"ט:): שני מלאכי השרת מלווין לו לאדם בערב שבת מבית הכנסת לביתו אחד טוב ואחד רע וכשבא לביתו ומצא נר דלוק ושלחן ערוך ומטתו מוצעת מלאך טוב אומר יהי רצון שתהא לשבת אחרת כך ומלאך רע עונה אמן בעל

צב. כמו כן יש שפקקו על אמירת ממלך מלכי המלכים, [כמבואר בכה"ח (פלא"י, סי' ל"ו אות י"ג), אבל לא ביאר מה הפקפקו רק כתב מהיעב"ץ שהוא שגיאה גדולה, ובשו"ת שואל ונשאל (ח"ב סי' ב) ביאר הטעם שאמנם בשתי הפסקאות הראשונות אפשר לומר שלום עליכם ובואכם לשלום, ממלך מלכי המלכים, בשלום לכם וביאתכם לשלום מה' יתברך, אבל מה שייך לומר ברכוני לשלום או בשבתכם ובצאתכם ממלך מלכי המלכים. ואפילו על הפסקאות הראשונות הקשה שהרי השלום הוא מאיתנו למלאכים ולא מה' למלאכים], ולכן כתבו שיאמר מלך מלכי המלכים הקב"ה, [וביאר בספר שואל ונשאל שבתחילה אנו אומרים מלאכי עליון, ואחר זה מפרשים שהעליון הוא מלך מלכי המלכים הקב"ה], וכ"פ הבא"ח (ש"ש בראשית כ"ט), ובחזו"ע (שם). ואולם מנהג האשכנזים עד היום לומר ממלך ולא מלך, וכן מנהג עדות רבות מן הספרדים. [ולענ"ד גם האומרים ממלך מלכי המלכים לא משתבשים, שהכונה היא פשוטה, שאחר כל בית אנו מזכירים ממי המלאכים שולחים אלינו, ממלך מלכי המלכים הקב"ה, והיינו ברכוני לשלום אתם המלאכים מלאכי השלום, מלאכי עליון השולחים אלינו ממלך מלכי המלכים, וכן בשבתכם ובצאתכם שיהיה לשלום אתם המלאכים השולחים ממלך מלכי המלכים, ואינו חוזר על הברכה ובישיבה והיציאה, וממילא גם בשני הבתים הראשונים שלום עליכם ובואכם לשלום, כך כונתנו, שאמנם אנו נותנים שלום ומקדמים פניהם בברכה, אבל אנו מזכירים שהם שולחים אלינו ממלך מלכי המלכים הקב"ה].

צד. באמירת "שלום עליכם" יש כמה נוסחאות, יש האומרים בבית הראשון שלום עליכם מלאכי השרת ובשאר הבתים שלום עליכם מלאכי השלום [עייין לעיל בהלכה צ' שהבאנו טעם לזה], ויש אומרים בכל הבתים מלאכי השלום, ויש האומרים את שניהם יחד מלאכי השלום מלאכי השרת בכל הבתים, ומוסיפים גם מלאכי רחמים. [כך היה מנהגו של אבי ז"ל, וכן הוא בסדר "אבותינו" להרב מאיר עטיה ז"ל]. ובאמת שלכל נוסח יש מקור, ולכל קושיא יש תירוץ, ולכן כל אחד יעשה כפי מה שנהג ונהגו אבותיו.

צה. בכל הסדורים הוזכר לומר כל בית מבתי הפיוט ג' פעמים, וזה לחזק הענין שאנו אומרים, על דרך שאמרו רבותינו בכמה מקומות (וכמו במנחות ס"ה), אולם אינה הלכה ויכול להקל לומר פעם אחת. [וכך עשה היעב"ץ כמבואר בשו"ת שאילת יעב"ץ (ח"ב סי' קפ"ה) ובפרט כשיש צורך בדבר, וכגון שהשעה מאוחרת או בני הבית רעבים, ומ"מ מי שרגיל באמירתו ג' פעמים, אינו מרגיש שום קושי בדבר, וכמו שאינו מוותר מלומר אשת חיל מפני השעה והרעב כך אינו מוותר מלומר שלום עליכם ג' פעמים, אך כל ערום יעשה בדעת שפעמים השעה צריכה לכך, ואפשר לאחר מכן לומר זאת בתוך הסעודה. וכמו שמסופר על ההפך חיים שכאשר התארחו אצלו אורחים בליל שבת הוא לא היה אומר כלל שלום עליכם קודם הקדוש, מחשש שמא הם רעבים והוא מעכבם, ורק אחר שסעדו ליבם היה אומר שלום עליכם כמנהג [עייין בספר החפץ חיים ופועלו ח"ג עמ' תתקנ"ד].

צו. [כך כתבו רבים מהאחרונים להסביר ענינו ומהם בחזו"ע שבת ב' עמ' י"ג, מים חיים משאש ח"א סי' ק"ט]. [ואולם יש שטענו שלא יתכן שבארמנו מלאכי השלום אנו מתכוונים למלאכים אלו, שהרי אחד מהם רע כמבואר בגמרא ואיך הוא נקרא מלאך שלום, כמבואר בספר פרי צדיק (פרשת נח) והובא בילקוט יוסף (כרך א' ח"ג עמ' ש"ו), ולפלא שלא הביא דברי מר אביו שכתב במפורש שהפיוט מיוסד על דברי הגמרא. אבל יש שדחו דברים אלו והסבירו שכל זה קודם שנכנסו לביתנו, אבל לאחר הכנסה לביתנו בראותם שהכל מוכן לשבת נר דולק שלחן ערוך ומטה מוצעת, הרי גם המלאך הרע עונה אמן בעל כרחו, והופך גם הוא להיות טוב עבורנו, וביאר בזה מדוע בבית הראשון אומרים מלאכי השרת ובשאר הבתים מלאכי השלום (עייין לקמן בהלכה צ"ד), שבתחילה שניהם מלאכי השרת אך לא שניהם לשלום, אך מאחר שראו את ביתו ומברכים אותו שניהם נקראים מלאכי השלום כמבואר בספר ליקוטי אילת השחר (עמ' 23), וכבר קדמו לבאר כן עוד אחרונים]. ולכן אומרים למלאכים בבית הראשון "שלום עליכם" לקדם פניהם לשלום, ובבית השני אנו מברכים את בואם לביתנו "בואכם לשלום", ובבית השלישי מבקשים את ברכתם "ברכוני לשלום", בבית הרביעי אנו מבקשים מהם שישארו עימנו "בשבתכם לשלום", ובבית האחרון אנו מברכים את צאתם בעת שיחפצו "בצאתכם לשלום".

צא. ואמנם יש שפקקו על אמירת פיוט זה מכל מיני סיבות, יש שכתבו היאך אנו מבקשים מהמלאכים שיברכנו, והלא אין בכוחם לעשות דבר מעצמם רק ע"פ מאמר הבורא יתברך (כתר ראש שבת אות צ"ג), ובאמת שמאחר שהגמרא מבואר שהמלאכים מברכים אותנו, אנו מתכוונים לומר להם ראו שמעשינו טובים וביתנו מוכן כראוי לכבוד שבת ותליצו עלינו לפני בורא עולם שמגיעה לנו הברכה. ויש שהעירו על הבית הרביעי היאך אומרים למלאכים שישבו וכלל אינם יכולים לשבת אלא רק לעמוד, ולכן המלאכים נקראים גם עומדים (כמבואר בוכריה ג' ז'). [ובאמת בסדורי תיקוני שבת הקדמונים אין מופיע כלל הבית הרביעי]. אבל גם זה אינו קשה, שישביה פירושה גם התעכבות ושהות, וכמו שנאמר (דברים א' מ"ו) [וַתִּשְׁבוּ קָדְשׁ יָמִים רַבִּים, וְשֵׁם הַכּוֹנֵה בּוֹדָאֵי לַעֲכָבָה וְלֹא לִישִׁיבָה מִמֶּשׁ].

צב. יש שפקקו על אמירת הבית החמישי בצאתכם לשלום, או כפי שכתוב בנוסח אחר צאתכם לשלום, והלא המלאכים נשארים עימנו כל השבת (כמו שמוכח מדברי הד"מ סוף סי' רס"ב), והיאך אנו מוציאים אותם (כן העיר בתוספת שבת סי' רס"ב סוף אות א'). ואולם כבר השיב החיד"א בספרו מחזיק ברכה (שם אות ב') שאין כונתנו לגרש את המלאכים